

הרב אליעזר ויספיש

שובה אלינו בהמון רחמיך או שובה עלינו

בסדר "עבודת ישראל" בתפלת מוסף לרגלים (עמוד 355) הוא כותב: שובה אלינו. ובהערותיו שבשולי הגליון הוא מציין: כן הגיה בעל ויי"צ, ונכון הוא, על שם הכתוב: "שוב אלי ואשובה אליכם" (מלאכי ג' ד'). כלומר, שבעל התקון הוא בעל "ויעתר יצחק", הוא יצחק סטנוב הידוע.

אך אנשי כנסת הגדולה תקנו לומר: שובה "עלינו" ובפירוש אבודרהם על התפלה הוא כותב: שהוא "על שם: 'שוב מחרון אפך'". הנה מבואר שהאבודרהם הבין ש"שובה עלינו" פירושו "בעבורנו" ולא "אלינו".

הנוסח "עלינו" נתקן על ידי אנשי כנסת הגדולה ולפיכך הוא מצוי בסדר התפילה של כל עדות ישראל כפי שיוכח הקורא מרשימת המקורות דלקמן, שמונים ושתים במספר! כל המקורות הללו היו למראה עיני הכותב.

יש שעשו פשרה ואמרו שהצדיקים שהם המרכבה לשכינה אומרים 'עלינו', ואלו האנשים הפשוטים ראוי להם לומר 'אלינו'.

הנה, אלו היינו מוצאים גירסא זו ולו במחזור אחד ויחיד! לפני סטנוב, לא היינו תוקעים עצמנו לדבר זה, אבל מכיון שאין שום מקור לפני סטנוב בו מודפס אלינו, וגם אחריו מצאנו עשרות רבות של מקורות שלא שינו את הנוסח הישן, רשאים אנו לומר שאלו היו יודעים שה'מקור הטהור' לנוסח זה הוא יצחק סטנוב, לא היו משתדלים ליישב הנוסח.

א. סידורים וספרי תפילה שנערכו על ידי גדולי ישראל

א. סדר רב עמרם גאון.

ואף שבידי רב עמרם גאון במהדורות הנדפסות כתוב 'אלינו' - זו שגיאת דפוס או הטעיה מכוונת. שכן בכל כתבי היד של סדרע"ג כתוב 'עלינו' ואלו הם:

'סדר רב עמרם גאון' כתי' לונדון 613. מספרו במכון לתצלומי כתבי יד שבירושלים: 5939.

'סדר רב עמרם גאון' כתי' בודליאנה 1095/1. מספרו במכון לתצלומים: 17703.

'סדר רב עמרם גאון' כתי' ביהמ"ל ניו יורק

מספרו במכון לתצלומים 24976.

וראוי לציין, שהן המהדורה הראשונה של 'סדר רב עמרם גאון' שנדפסה בווארשא תרכ"ה, הן המהדורה האחרונה שנדפסה בירושלים תרל"ב נדפסו על פי כתבי היד הנ"ל.

ב. פירושי סדור התפלה לרוקח, ע' תרל"ה, ירושלם תשנ"ב.

ג. אבודרהם

ד. נוסח התפלה של הרמב"ם

ה. מחזור ויטרי עמוד 301.

ו. סדור מהר"י הירץ, טהינגן ש"כ.

ז. סדור 'עמודי שמים' להגריעב"ץ, אלטונא תק"ז.

ח. סדור השליה הראשון, אמסטרדם תע"ד.

- ט. סדור השל"ה השני, אמסטרדם תק"ב.
- י. סדור רבי שבתי מראשקוב קארעץ תקנ"ד.
- יא. 'שערי ציון' להקדוש רבי נתן נטע הנובר אמסטרדם תל"א.
- יב. סדור הגרש"ז, בעל התניא, נוסח האר"י.
- יג. סדור האר"ז' הראשון זאלקוא תקמ"א.
- יד. סדור 'עבודת בורא' נוסח אשכנז עפ"י קבלה מהדו"ב, זולצבאך תס"ז.

ב. סידורים ומחזורים נוסח אשכנז

- טו. סדור, פראג רע"ט.
- טז. מחזור לכל השנה מנהג אשכנז המערבי אויגשבורג רצ"ו.
- יז. מחזור נוסח אשכנז, שאלוניקי שט"ו.
- יח. מחזור נוסח אשכנז, ויניציאה שכ"ח.
- יט. סדר תפלות מכל השנה, באסיליאה של"ט.
- כ. סדור תפלה מכל השנה כפי מנהג אשכנזים ויניציאה, דפוס די-גארה שמ"ז.
- כא. מחזור 'הדרת קודש' ויניציאה שנ"ט - ש"ס.
- כב. מחזור לכל השנה מנהג אשכנז, ווילהרמסדרף תל"ג.
- כג. סדור מנהג אשכנז, אמסטרדם תס"ד.
- כד. מחזור מנהג אשכנז, ווילהרמסדרף תע"ט.
- כה. מחזור לכל השנה מנהג אשכנז, פפד"מ תפ"ב.
- כו. הסדור המצורף ל'קצור של"ה' זולצבאך תפ"ג.
- כז. מחזור כמנהג אשכנזים, אמסטרדם תפ"ג.
- כח. סידור נוסח אשכנז, דיהרנפארט תקי"ד.
- כט. מחזור לכל השנה, זולצבאך תקי"ח.
- ל. מחזור לכל השנה, פראג תקמ"ב.
- לא. סדר תפלות מנהג אשכנז, אמסטרדם תקמ"ב.
- לב. סדור 'שער הרחמים', שקלאו תקמ"ח.
- לג. סדור 'תקון שלמה' זולצבאך תקנ"ו.
- לד. סדור נוסח אשכנז, פיורדא תקנ"ז.
- לה. מחזור לכל השנה, פראג תקס"א.
- לו. מחזור תפלות לג' רגלים, מנהג פולין ליטא רייסן פיהם ומעהרין, זולקוא תקס"ו.
- לז. סדור 'בית רחל ושער הלל-יה' ווילנא והוראדנא תקע"ה.
- לח. סדר התפלה מכל השנה, ווין תקע"ז.
- לט. תפלה מכל השנה נוסח אשכנז ופולין מיץ תקפ"ו.
- מ. תפלה נכונה זכה ומאושרת, לונדון תר"ב.

ג. מנהג האשכנזים באיטליאה

מא. מחזור 'שער בת רבים' כמנהג האשכנזים באיטליאה ויניציאה תע"א.

מב. סדור תפלה כמנהג קדוש אשכנזים, מנטובה תקל"ז.

מג. סדור כמנהג האשכנזים באיטליאה וירונה תקפ"ו.

ד. מנהג פולין

מד. מחזור לכל השנה, מנהג פולין, לובלין שי" - שי"א.

מה. סדור, לובלין שי"ד.

מו. מחזור לג' רגלים מנהג פולין, ויניציאה שכ"ח.

מז. סדור כמנהג פולין ע"פ רבי צבי ב"ר חנוך זונדלש ורבי מרדכי ב"ר אברהם, לובלין של"ב.

מח. 'שער התפלה וסדר העבודה' מנהג פולין, לונדון תרט"ו.

ה. דפוסי וואלין

מט. מחזור לשלשה רגלים, בארדיטשוב תקע"ג.

נ. מחזור לשלשה רגלים, סלאוויטא תקפ"א.

נא. כנ"ל, סלאוויטא תקפ"ב.

נב. סדר תפלה כמנהג ספרד (מראשוני הסדורים נוסח ספרד החסידי) טשערנוביץ תקצ"ח.

נג. מחזור לשלשה רגלים, זיטומיר תר"ח.

ו. מנהגים שונים.

נד. מחזור מנהג בני רומא, ויניציאה תקל"ב.

נה. כנ"ל, ליוורנו תרט"ז.

נו. סדור 'תפלת כל פה' מנהג תימנים, ירושלם תרס"ג.

נז. תוכלאל 'עץ חיים' למהרי"ץ, כתי"י נכד המחבר.

נח. סדור 'תפלה זכה', מנהג ליוורנו, ליוורנו תקנ"ד.

נט. 'בית הבחירה' מחזור לפסח לרבי אברהם חמוי, מנהג ארם צובה, ליוורנו תרל"ה.

ס. מחזור כמנהג ספרדים שבקושטאנטינא, ויניציאה תקנ"ח.

סא. 'מועדים לשמחה', מחזור לג' רגלים מנהג בגדד, בגדד תרס"ז.

סב. סדור 'יום השבת' מנהג ג'רבה, ג'רבה תש"ו.

סג. סדר תפלות כמנהג ספרדים בלונדון, קניגסברג תר"י.

סד. מחזור מנהג ארם צובה, ויניציאה רפ"ז.

ז. נוסח ספרד

- סה. תמונות תחנות תפלות ספרד, ויניציאה רפ"ד.
 טו. סדר תפלות מכל השנה, ויניציאה ש"ו.
 סז. מחזור כמנהג ספרדים, אמסטרדם תפ"ח.
 טח. סדר תפלות למועדים טובים, כמנהג ק"ק ספרדים, קושטא תקט"ו.
 טט. 'תפלת החדש' מנהג ספרדים, ליוורנו תקצ"ח.
 ע. מחזור לסוכות 'בית השואבה' כמנהג ספרדים ליוורנו תר"ט.
 עא. מחזור 'מועדי ה' מנהג ספרדים, ליוורנו תר"ג.
 עב. 'מועדי ה' וקריאי מועד' כמהג ספרדים, ירושלם תר"ד.
 עג. 'סדר לשלש רגלים' מנהג ספרדים, בילוגראדו תרי"ז.
 עד. מחזור 'מועדי ד' מנהג ספרדים, ליוורנו תרי"ט.

ח. כתבי יד

- עה. מחזור ויטרי כת"י המוזיאון הבריטי מספר 655 ברשימת מרגליות מספרו במכון לתצלומי כת"י בירושלם (להלן: מלכ"י) 3-5872
 עו. מחזור ויטרי כת"י בודליאנה 1100 ברשימת ניבויאר במלכ"י: 17706.
 עז. סדור כת"י פארמא 3-402 במלכ"י: 13059.
 עח. סדור כת"י המוזיאון הבריטי 633 ברשימת מרגליות במלכ"י: 9991.
 עט. סדור כנ"ל מספר 634 ברשימת מרגליות מלכ"י: 5751.
 פ. כנ"ל מספר 636 ברשימת מרגליות מלכ"י 4963.
 פא. מחזור מנהג צרפת כת"י פאריס 601, במלכ"י: 11471.
 פב. ולסיום ראוי לציין שהרוו"ה הלא הוא ר' וואלף הידנהיים במחזור לפסח דפוס ראשון, רעדלהיים תק"ס אכן כותב אלינו, אבל לאחר מכן חזר בו, שכן בסדורו. "שפה ברורה", מהדורה שמינית - שנדפסה סמוך לפטירתו - רעדלהיים תקצ"ב כתוב: שובה עלינו, כבכל הסידורים, וכמנהג שנהגו בכל תפוצות ישראל.